

The first wave of interest to the topic of collective memory emerged in 20th years of XX century together with the crisis of historicism as a result of totalizing aspects of historical discourse criticism. At that time A. Bergson publishes his works, where he rejects the dominant objectivist view of memory and makes a philosophical inquiry about individual perception of time. E. Durkheim changes approaches to memory yet in another new direction. He was the first to regard memory as a "social fact" introducing social dimension of temporality. First researches dedicated to analysis of commemorative rituals – a classical future topic for memory studies research – were also published at the beginning of XX century.

Despite the importance of works and theories mentioned above, another researcher is credited as a founder of memory studies. That is Moris Halbwachs – a French sociologist and a student of both Bergson and Durkheim. As a result of critical combination of his teachers' theories, Halbwachs created a highly original theory, which is still in use nowadays. His main emphasis is made on the processes during which individual memory is mediated and structured by social conditions. At the time of "Social Frames of Memory" publication in 1925 Freud's approaches to memory prevailed, according to which individual unconscious was the only depository of past experiences, whereas for Halbwachs individual is not the sole source of his/ her own recollections. He considered collective memory as a living imagination that is in a constant state of reformatting by the social context to which it belongs. From that time on social frames of collective memory are considered to be the basis of memory studies research.

Although almost fifty years of silence came, subject area of collective memory was not completely forgotten. It came back to life in 80th years of XX century as a result of urgent need to explore and work through traumatic experiences of so called short XXth century. It includes horrors of Second World War and Holocaust, as well as injustices of colonization, which revealed after formerly dependent states gained their freedom. In the academic perspective, the rise of collective memory studies in 80th was conditioned by a range of ongoing processes. These are, first of all, influences of multiculturalism, theory of hegemony, and postmodernism.

Two most cited authors of 80th in memory studies are I. Yerushalmi and P. Nora. The former started the scholar tradition of reflections about peculiarities of Jewish collective memory. The later was a head of a team of historians, who worked on a project about French national memory. As a result, a three volume book entitled "Realms of Memory" appeared, and a concept of "realms" or "placed of memory" paraded western academic world.

Though social and scientific background for the emergence of the first works devoted to collective memory formed at the beginning of the twentieth century, interest to this domain was limited to the narrow circles of professional scientists, psychologists and psychiatrists at that time. Then "memory boom" of 80-th makes mnemonic practices a public concern and frames memory studies as a research paradigm.

To summarize, this article deals with history of memory studies in XXth century. It gives an overview of two waves of research development in the domain of collective memory. The author argues that social and intellectual conditions discussed, together with contributions of the most influential scholars in the field, shaped mnemonic theories which are considered to be classic ones nowadays.

Keywords: memory studies, collective memory, remembering, historicism.

УДК 39:737.27

Скляренко Оксана Андріївна,
здобувач

УКРАЇНСЬКА ТРАДИЦІЙНА ЛЯЛЬКА ЯК НОСІЙ ЕТНІЧНОСТІ У СУЧАСНІЙ КУЛЬТУРІ

Публікація присвячена аналізу української традиційної ляльки кінця ХХ – початку ХХІ століття як носія етнічності. Висвітлено питання напрямів дослідження етнічності української традиційної ляльки з позиції сучасної культурології. Вперше виділено основні ознаки традиційної ляльки як носія етнічності, серед яких: українська мова, етнопсихологічні ментальні особливості українців, етнічна територія (природне середовище), вірування (міфологічні особливості).

Ключові слова: традиційна лялька, етнічність, культура, народно-ужиткове мистецтво, сучасне суспільство.

На зламі століть спостерігаємо процеси утвердження самобутності українського народу, зростання інтересу до його історичних, етнографічних та фольклорних пам'яток. Ми досліджували зібрання традиційних іграшок, представлених у Державному музеї іграшки м. Києва, приватні колекції, експонати всеукраїнських виставок декоративно-прикладного мистецтва, аналізували дані, надані лялькарями в укладених нами опитувальниках.

Сьогодні народне мистецтво, зокрема феномен традиційної ляльки як культурне явище, перебуває в центрі уваги багатьох фахівців-дослідників: мистецтвознавців, етнографів, філософів, істори-

ків, педагогів, спеціалістів з дитячої іграшки, колекціонерів. Проте більшість з них досліджували один аспект ляльки. Певною мірою це питання було висвітлено у наукових працях О. Найдено, І. Морозова та М. Мішиної [14; 12; 11], але аналіз даних досліджень не дає цілісного уявлення про феномен ляльки як носія етнічності, тому постало питання щодо виділення її основних ознак як носія етнічності. Українська народна лялька – це результат багатомісячного процесу формування духовної культури української нації. "Осягнути сутність традиційної ляльки можливо лише у її етнічному середовищі. У зв'язку з порушенням системи передачі культурно-етнічних цінностей в умовах поширення культури масового споживання та глобалізаційних процесів зростає роль народної культури як стабілізуючої суспільства підсистеми культури" [2], що дає змогу "відродити, зберегти і транслювати смислоформуючі принципи функціонування національної культури. Народна творчість знаходить величезне значення і в збереженні культурного різномайття світу"[2], – пише у своєму дослідженні І. Бочарнікова.

Мистецтвознавець М. Некрасова називає народне мистецтво "живою традицією, що незмінно зберігає ланцюг наступності поколінь, народів, епох" [15, 37]. Вітчизняний етнолог Г. Кожолянка зазначав, що "духовна культура, як і світогляд давніх мешканців терену України, відбивала життєві процеси, а з іншого боку, впливала на різні аспекти їхнього життя (...) кожен етнос характеризується сукупністю обов'язкових рис і ознак, які разом становлять сутність поняття "етнічність" [9, 37]. Етнічність – це система відносин, що поєднує носіїв етнічних рис з їх етнічним середовищем.

Мета статті – дослідити особливості та виявити основні ознаки традиційної народної ляльки кінця ХХ – початку ХХІ століття як носія етнічності у соціально-культурному середовищі України.

Категорія "етнічність" досліджується й інтерпретується представниками різних наукових напрямів, які вивчають культуру. Одні з дослідників тлумачать "етнічність" як процес визначення індивідуальної та групової ідентичності, другі – як особливу форму буття етнічних спільнот, треті – як риси, що проявляються лише у порівнянні з рисами інших етнічних спільнот, четверті – як наявність протиставлення "ми – вони" [8, 52]. А. Пономарьов зазначає, що "етнічність – категорія синкретична (неподільна). Вона означає складну систему суспільних відносин, що пов'язують особу як носія етнічних ознак (етнофора) з її етнічним середовищем: родиною, сусідством, громадою, етнічною групою, нацією чи суспільством загалом" [16].

За основу дослідження даного питання приймемо думку норвезького вченого Ф. Варта [10], який вказував на те, що це поняття має двоякий зміст і включає: групову чи індивідуальну самоідентифікацію; сукупність обов'язкових рис і ознак. Тобто йдеться про комплекс звичок, у тому числі у галузі декоративно-ужиткового мистецтва, що склалися традиційно й від яких людина неспроможна відмовитись. Водночас вона може внести до них певні корективи. Таке явище сьогодні спостерігаємо у трансформаційних процесах традиційної народної ляльки, коли на підсвідомому рівні майстри здатні відтворювати традиційні лялькові конструкції, а з іншого боку – під впливом новітніх технологій та ідей у образно-пластичну форму традиційної народної ляльки привносяться індивідуальні риси, які досить часто виходять за рамки того, що прийнято називати традицією.

Носієм етнічності є людина. В основі етнічності лежить "система міжпоколінної етнокультурної інформації, освяченої традиціями"[3, 11]. Вчені І. Вакулик, Я. Пузиренко наголошують на тому, що "етновизначальним елементом для всякого етносу є навіть не певний постійний набір ознак, а тяглість його етнокультурного розвитку" [3, 12]. За набір ознак, або ж виразників етнічності, що є важливим для дослідження традиційної народної ляльки як носія етнічності, візьмемо лише деякі з окреслених етнологами:

- мову (літературну українську мову);
- етнопсихологічні ментальні особливості українців;
- етнічну територію (природне середовище);
- вірування (міфологічні особливості).

Саме ці ознаки, на нашу думку, можуть найповніше розкрити особливості такого виду народної ляльки, як традиційна українська народна лялька. Українська мова, як носій національної культури, виступає маркером національної самобутності українського народу, тому вона також є визначальним чинником для дослідження традиційної народної ляльки, де вербальні мовні елементи заміщуються знаково-символьною системою, яка виражається у знаках, закодованих в образно-пластичній формі.

Така ознака, як менталітет пов'язана з мовою, оскільки "мова виступає носієм національної культури, віддзеркалює історію народу, це головна етнічна ознака людини" [3, 14]. Поняття "менталітет" відображає складову частину уявлень людей, закладених у їх свідомість культурою, мовою, релігією, суспільним спілкуванням. Мова є виразником загальнолюдських морально-етичних цінностей" [13]. Проблему взаємозв'язку мови й культури, мови і народного світогляду досліджував німецький

лінгвіст В. фон Гумбольдт, який ще на початку XIX ст. сформулював ідею про тісний зв'язок духовного світу народу і його мови: "Мова тісно переплетена з духовним розвитком людства і супроводжує його на кожному етапі його локального прогресу, відбиваючи у собі кожну стадію культури" [6, 48]. Вчений висунув тезу, що "різні мови – це зовсім не різні позначення однієї й тієї самої речі, а різні бачення її", "мови... дають нам різні способи мислення і сприйняття", "мова завжди втілює у собі своєрідність усього народу" [7, 349]. Вербалізація об'єктивної реальності здійснюється в різних мовах неоднаково, що також знаходить відображення у знаково-символічних зображеннях народної ляльки.

"Етнопсихологія українців формувалася в нерозривному зв'язку з соціально-економічним розвитком та зовнішньополітичними умовами. Національна психологія, характер проявляються перш за все у самобутній мові, способі мислення, пізнанні дійсності, оригінальній культурі, своєрідних звичаях, традиціях, обрядах. Етнопсихологія, національний характер матеріалізуються також у фольклорі, міфології, мистецтві" [3].

Важливою для нашого дослідження є думка філософа Д. Чижевського, який писав: "Безумовною рисою психічного укладу українця є емоціоналізм і сентименталізм, чутливість та ліризм; найяскравіше виявляються ці риси в естетизмі українського народного життя та обрядності" [19, 234].

Спираючись на висновки про ментальність українців, виділимо першу ознаку народної ляльки й приймемо її за головну рису української традиційної ляльки – наївність, що виражається у простоті образно-пластичної форми народної ляльки. У даному випадку це стосується лялькової конструкції традиційної української ляльки: така "наївність" вказує на витонченість смаку українців, оскільки вміння зняти все зайве та залишити найнеобхідніше з метою найбільш повної подачі моделі людини у формі традиційної ляльки представлено у простій нескладній для відтворення конструкції. Водночас дана модель традиційної ляльки є еталоном композиційності.

Одним із визначальних факторів, які вплинули на формування світогляду українців, Д. Чижевський називає природу. Йдеться про український степ, який "за часів навал кочівників був джерелом постійної загрози і викликав в українців своєрідний "неспокій" [19, 325].

М. Костомаров, який також досліджував особливості світогляду українців, підкреслював вплив природи на формування менталітету та характеру українця. У своєму дослідженні він виділяє такі основні риси українців, як "індивідуалізм", "селянськість", "хазайновитість" та "працелюбність" [8], що породжує українське сільське життя з його усталеним способом існування та традиціями, циклічність багатьох природних і соціальних явищ, які увійшли до народного побуту, сформували у селян певні звички та особливості світосприйняття, що відобразилося у формі та особливостях конструювання традиційної народної ляльки, яка первинно виконувала магічно-обрядову функцію. Основна риса українця – "селянськість", описана у М. Костомарова, зазначена як основна характеристика в описі традиційної народної ляльки вітчизняного науковця О. Найдена [14, 144], який, спираючись на багаторічний досвід дослідження народної української ляльки, наголошує на тому, що традиційна народна лялька створювалася сільськими бабусями.

Водночас, беручи до уваги інформацію, яку надавали лялькарі в опитувальнику, розробленому авторами дослідження, більшість з них зазначає, що гралися народною самотужки сконструйованою лялькою у бабусь (сільська місцевість) під час літніх канікул, де мали змогу долучатися до народного мистецтва. Людина перебуває в постійному взаємозв'язку з природним середовищем. Описуючи традицію конструювання бабусиної ляльки, лялькарі розпочинають свою розповідь з опису території та способу життя.

Отже, другою ознакою традиційної ляльки як носія етнічності є зв'язок традиції створювати ляльку з конкретним етносоціальним осередком, про що також наголошує О. Найдено, коли говорить про "вподобання кожного окремого етносоціального осередку – якісного складового елементу осередку національного" [14, 64].

"Регрес чи регенерація різних видів та форм мистецтва співрозмірні розширенню чи звуженню ареалу його функціонування в культурі. Сьогодні спостерігається деформація у розвитку основних його видів та типологічних груп" [1]. На зламі сторіч, поряд із традиційними формами мистецтва, більшу перевагу дістають твори лялькарського мистецтва виконані майстрами, що здебільшого мають професійну освіту й не є мешканцями сільської місцевості.

Слід також відмітити позитивну тенденцію: є зразки, у яких відтворено давні архаїчні типи ляльки. Таке явище назвемо історично-культурною реконструкцією. У даній сфері для нас цінними є зразки збирача народної ляльки Л. Орлової, представлені Державному музеї іграшки (м. Київ). Такі реконструкції проводять зі своїми учнями й автори дослідження на базі науково-експериментальної майстерні "Українська народна лялька", що допомагає популяризувати традиційну народну ляльку. Актуальним є питання розповсюдження правильних знань про традиційну ляльку: її форму та пропозицію, матеріали, художнє оформлення. Знайомство з традиційною народною лялькою, популяризація

та правильне класифікування її як традиційної української дозволяє зберігати національну самобутність в умовах сучасної глобалізації.

Традиційну народну ляльку кінця XX – початку XXI ст. можна класифікувати так:

- аутентичні – історичний тип ляльки (зникаючий);
- подібні до традиційних – сконструйовані шляхом повтору форм, проте вони не виконують тих функцій, що прототип;
- стилізовані або художні авторські традиційні ляльки – ляльки з елементами, що вказують на їх подібність до традиційної народної ляльки.

Основними функціями автентичних ляльок у традиційній культурі були: магічна, обрядово-ритуальна, ігрова. Проте магічна та обрядові функції зникли. Актуальності набула ігрова функція, що засвідчує таку ознаку традиційної ляльки, як зв'язок з сімейними традиціями та обрядовістю, хоча у сучасній міській культурі відбувся "зсув ігрової функції реконструйованої традиційної ляльки в культурний простір дорослих" [11]. Про це також зазначає у своєму дослідженні О. Найден: "обрядові дійства еволюціонували у ігри дорослих" [14, 207].

Явища, які відбуваються у сучасному суспільстві, були прогнозовані вченим В. Вороновим у 1920 рр.: "Старе селянське мистецтво, як жива і повсякденна творчість села, у значній своїй частині вже віджило свій вік і відродження його в старих формах і колишніх побутових обставинах неможливе" [3]. Цілком природними є трансформаційні процеси, що також ми можемо спостерігати у назві історичного типу ляльки [17, 174]. Процес відродження традиції відбувається у період, коли існує потреба у знаннях про традиції та культуру українського народу, тому сучасність породжує традицію.

Описуючи феномен народно-ужиткового мистецтва І. Бочарнікова вказує, що "жодна зі сфер духовної діяльності не в змозі повніше відбити укоріненість конкретного етносу в його конкретно-просторовому бутті, ніж етнокультура, адже вона концентрує в собі етнічні парадигми буття людей, виявляє в побуті життя цілий комплекс етнокультурних рис російського та інших народів. Саме етнокультура і рівень її функціонування в соціокультурному, просторово-часовому вимірі створює подвійне буття "для етносу" і "для всіх", зумовлює включеність етнокультурних цінностей у всесвітній контекст, сприяє самозбереженню... етносу за умов етнічної асиміляції" [2].

Отже, феномен ляльки у культурологічному просторі має глибинний взаємозв'язок з етномистецькими традиціями створення іграшки в Україні. Разом з тим можна стверджувати, що:

1. Цікавість до народної традиційної ляльки відбувається у період, коли з'являється потреба у знаннях про традиції та культуру.
2. Традиційна лялька як носій етнічності у сучасній культурі є одним із важливих чинників, які формують моделі національної свідомості.

Основними ознаками традиційної ляльки як носія етнічності є:

- наївність, що виражається у простоті форм, які вказують на витонченість смаку та тонкий розум українців;
- зв'язок традиції створювати ляльку з конкретним етносоціальним осередком;
- зв'язок з сімейними традиціями та обрядовістю.

Слід констатувати, що у сфері лялькарського ремесла існує підміна понять, що виражається у подачі народної ляльки інших етносів як української традиційної народної ляльки. Саме тому перспектива дослідження вбачається в аналізі форм та засобів реконструйованих традиційних ляльок з метою ознайомлення широкого загалу з аутентичною традиційною лялькою, що є носієм етнічності національної культури та виразником українського менталітету. Знайомство з традиційною народною лялькою, популяризація та правильна класифікація її як традиційної української дає змогу зберігти національну самобутність в умовах сучасної глобалізації та мультикультуралізму.

І насамкінець варто зазначити, що апробація результатів дослідження здійснюється в процесі викладання у галереях м. Києва та у рамках виставок, що відбуваються в Україні. Був розроблений авторський курс: "Українська традиційна лялька. Історія та методика конструювання", "Вузлова лялька". Також у 2013 р. у рамках дослідження було запроваджено Всеукраїнську культурно-мистецьку акцію "Діти малюють народну ляльку", завдання якої – популяризувати аутентичну традиційну ляльку.

Література

1. Бариш-Тищенко І. Сучасні тенденції народного декоративно-ужиткового та аматорського мистецтва / Бариш-Тищенко І. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.culturalstudies.in.ua/zv_2005_s8.php.
2. Бочарнікова І. Народное творчество как социальный феномен в современном российском обществе: Автореф. дис... на соиск. н. с. к. социол. наук: спец. 22.00.06 – социология культуры / Бочарнікова І. – Майкоп, 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.adygnet.ru/files/avtorefer/bocharnikova.doc.

3. Вакулик І. Українознавство. Методичний посібник /Вакулик І., Пузиренко Я. // Національний університет біоресурсів і природокористування України. – К., 2010. – 78 с.
4. Воронов В. О крестьянском искусстве: Избранные труды / Воронов В. – М.: Советский художник, 1972. – 350 с.
5. Грушевський М. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу: [Етнографія України] / М.Ф. Грушевський. – К.: Либідь, 2006. – 256 с.
6. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию / Гумбольдт В. – М.: Прогресс, 1984. – 397с.
7. Гумбольдт В. Язык и философия культуры / Гумбольдт В. – М.: Прогресс, 1985. – 451 с.
8. Костомаров Н. Две русские народности /Н. Костомаров // Основа. – СПб., 1861. – №3. – С. 33-80.
9. Кожолянко Г. Духовна культура українців Буковини / Г. Кожолянко. – Чернівці : Прут, 2007. – 401 с.
10. Микола М. Етноволюція: науково-пізнавальні нариси / Микола М. – К.: Blox.ua, 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://makhniy.blox.ua/2009/10/Etnichnist-yak-sotsialno-psihologichna-realnist.html>.
11. Мишина М.А. Формы бытования традиционной куклы в культурном пространстве постиндустриального общества России: Автореф. дис... на с. н. с. канд. культурологии: спец. 24.00.01 – теория и история культуры / М.А.Мишина. – СПб., 2011. – 30 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступу: www.spbu.ru/files/upload/disser/phylos/2011/mishina.pdf.
12. Морозов И. А. Феномен куклы в традиционной и современной культуре. (кросс-культурное исследование идеологии антропоморфизма): автореф. дис... докт. ист. наук: спец. 07.00.07 Этнография, этнология и антропология /И.А.Морозов. – М., 2010. – с. [Электронный ресурс]. – Режим доступу: vak.ed.gov.ru/common/img/uploaded/files/vak/.
13. Назаренко О. Українська фразеологія як вираження національного менталітету: Дис... канд. філол. Наук /Назаренко О. – Дніпропетровськ, 2001. – 192 с.
14. Найден О. Українська народна лялька: [наукове видання] / О.С. Найден. – К.: ВД "Стилос", 2007. – 240 с.
15. Некрасова М. Народное искусство как часть культуры /Некрасова М. – М.: Изобразительное искусство, 1983. – 344 с.
16. Пономарьев А. Етнічність та етнічна історія України: поняття етнічності /Пономарьев А. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://libr.org.ua/book/78/2388.html>.
17. Складенко О. Происхождение понятия "узловая кукла": семантика, основные признаки и обрядовый компонент// Альманах современной науки и образования /Складенко О. – Тамбов: Грамота, 2013. – № 4. – С. 173-175.
18. Складенко О. А. Типологізація художньо-образних особливостей традиційної ляльки кінця ХХ – початку ХХІ століття в Україні / Складенко О. А. // Культура і Сучасність : альманах. – К. : Міленіум, 2012. – № 2. – С. 150-156.
19. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні / Чижевський Д. – К., 1992. – 230 с.

References

1. Barysh-Tyshchenko I. Suchasni tendentsii narodnoho dekoratyvno-uzhytkovho ta amatorskoho mystetstva / Barysh-Tyshchenko I. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.culturalstudies.in.ua/zv_2005_s8.php.
2. Bocharnikova I. Narodnoe tvorchestvo kak sotsialnyi fenomen v sovremennom rossiyskom obshchestve: Avtoref. dis... na soisk. n. s. k. sotsiol. nauk: spets. 22.00.06 – sotsiolohiya kultury /Bocharnikova I. – Maikop, 2010 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: www.adygnet.ru/files/avtorefer/bocharnikova.doc.
3. Vakulyk I. Ukrainoznavstvo. Metodychni posibnyk] / Vakulyk I., Puzyrenko Ia. // Natsionalnyi universytet biosursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. – K., 2010. – 78 s.
4. Voronov V. O krestianskom isskustve: Izbrannye trudy / Voronov V. – М.: Sovetskyi khudozhnik, 1972. – 350 s.
5. Hrushevskiy M. Dytna u zvychaiakh i viruvanniakh ukrainskoho narodu: [Etnohrafiya Ukrainy] / M.F. Hrushevskiy. – К.: Lybid, 2006. – 256 s.
6. Humboldt V. Izbrannye trudy po yazykoznaniiu / Humboldt V. – М.: Prohress, 1984. – 397с.
7. Humboldt V. Yazyk i filosofiya kultury / Humboldt V. – М.: Prohress, 1985. – 451 с.
8. Kostomarov N. Dve russkie narodnosti / N. Kostomarov // Osnova. – SPb., 1861. – №3. – S. 33-80.
9. Kozholianko H. Dukhovna kultura ukrainsiv Bukovyny / H. Kozholianko. – Chernivtsi : Prut, 2007. – 401 s.
10. Mykola M. Etnoevoliutsiia: naukovopiznavalni narysy / Mykola M. – К.: Blox.ua, 2009 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://makhniy.blox.ua/2009/10/Etnichnist-yak-sotsialno-psihologichna-realnist.html>.
11. Mishina M.A. Formy bytovaniya traditsionnoi kukly v kulturnom prostranstve postindustrialnogo obshchestva Rossii: Avtoref. dis... na s. n. s. kand. kulturolohii: spets. 24.00.01 – teoriya i istoriya kultury / M.A.Mishina. – SPb., 2011. – 30 s. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: www.spbu.ru/files/upload/disser/phylos/2011/mishina.pdf.
12. Morozov I. A. Fenomen kukly v traditsionnoi i sovremennoi kulture. (kross-kulturnoe issledovanie ideolohii antropomorfizma): avtoref. dis. ... dokt. ist. nauk: spets. 07.00.07 Etnohrafiya, etnolohiya i antropolohiya / I.A.Morozov. – М., 2010. – s. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: vak.ed.gov.ru/common/img/uploaded/files/vak/.

13. Nazarenko O. Ukrainska frazeolohiia yak vyrazhennia natsionalnoho mentalitetu: Dys... kand. filol. nauk / Nazarenko O. – Dnipropetrovsk, 2001. – 192 s.
14. Naiden O. Ukrainska narodna lialka: [naukove vydannia] / O.S. Naiden. – K.: VD "Stylos", 2007. – 240 s.
15. Nekrasova M. Narodnoe isskustvo kak chast kultury / Nekrasova M. – M.: Izobrazitelnoe isskustvo, 1983. – 344 s.
16. Ponomarov A. Etnichnist ta etnichna istooriia Ukrainy: poniattia etnichnosti / Ponomarov A. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://libr.org.ua/book/78/2388.html>.
17. Skliarenko O. Proiskhozhdenie poniatiya "uzlovaia kukla": semantika, osnovnye priznaki i obriadoviy komponent // Almanakh sovremennoi nauki i obrazovaniya / Skliarenko O. – Tambov: Hramota, 2013. – № 4. – S. 173-175.
18. Skliarenko O. A. Tipolohizatsiia khudozhno-obraznykh osoblyvostei tradytsiynoi lialky kintsia XX – pochatku XXI stolittia v Ukraini / Skliarenko O. A. // Kultura i Suchasnist : almanakh. – K. : Milenium, 2012. – № 2. – S. 150-156.
19. Chyzhevskii D. Narysy z istorii filosofii na Ukraini / Chyzhevskii D. – K., 1992. – 230 s.

Скляренко О. А. Украинская традиционная кукла как носитель этничности в современной культуре

Публикация посвящена анализу украинской традиционной куклы конца XX – начала XXI века как носителя этничности. Освещены вопросы основных направлений исследования этничности украинской традиционной куклы с позиций современной культурологии. Впервые выделены основные признаки традиционной куклы как носителя этничности, среди которых: украинский язык, этнопсихологические ментальные особенности украинцев, этническая территория (природная среда), верования (мифологические особенности).

Ключевые слова: традиционная кукла, этничность, культура, народно-прикладное искусство, современное общество.

Skliarenko O. Ukrainian traditional doll as a carrier of ethnicity in contemporary culture

The publication analyzes the traditional dolls late XX – early XXI century as a carrier of ethnicity. The article highlights the issue of ethnicity research directions traditional Ukrainian doll from the standpoint of cultural studies, first highlighted the main features of traditional dolls as a carrier of ethnicity.

At the turn of the century are witnessing processes of identity assertion Ukrainian people by exploring the historical, ethnographic and folklore attractions. We have researched the collection of traditional toys that are represented in the State Museum of Toys in Kyiv, private collections, exhibits national exhibitions of arts and crafts, and analyzed the data entered puppeteers in our questionnaire.

Today, folk art, including traditional doll phenomenon as a cultural phenomenon that is the focus of many experts and researchers: art historians, anthropologists, philosophers, historians, educators, specialists in children's toys collectors. However, most of them studied one aspect dolls. To some extent, this issue has been described in the scientific literature courtesy of A. Morozov and M. Mishina, but the analysis of these studies gives an overview of the phenomenon of ethnicity doll as a carrier, so the question arose as to highlight the main features of traditional dolls as a carrier of ethnicity, as Ukrainian folk dolls – the result of centuries of spiritual formation process of Ukrainian culture. Ethnicity – a system of relations that combines carrier ethnic features of their ethnic environment. The purpose of the article – to explore the contradictions features traditional folk dolls end of XX – beginning of XXI century, as the bearer of ethnicity in socio-cultural environment in Ukraine due to the increasing attention to it in the modern culture, identifying the main characteristics of traditional dolls as a carrier of ethnicity. In this article, we investigated the doll as a carrier of ethnicity and attempted to highlight its main features. Category "etnichnist" analyzed and interpreted from different scientific fields who study culture. Some of the researchers interpret "ethnicity" as the process of identifying the individual and group identity, the latter – as a special form of existence of ethnic communities, and others – such as features that appear only in comparison with the characteristics of other ethnic communities.

It should also be noted positive motifs among the masters of traditional dolls are models which reproduced the old archaic types of dolls. This phenomenon is called historical and cultural restoration.

In this area is valuable for us to sample collector of folk dolls L. Orlova, can be seen at the State Museum of Toys (Kyiv). Such restoration spends with his students and author of the study, including traditional dolls node, that helps promote traditional folk doll as relevant question dissemination of knowledge about the real traditional doll: its form and proportion, materials, decoration. Introduction to traditional folk doll, promotion and classifying it as a real traditional Ukrainian national identity can store in today's globalization.

Traditional folk doll late twentieth – early XXI century can be classified into the following three types:

- authentic – historical type dolls (endangered);
- Similar to traditional – designed by repetition of shapes, ornaments, composite solutions, but they do not make those functions;
- stylized or artistic copyrights traditional dolls – dolls with elements that indicate their similarity to traditional folk dolls.

Thus, the phenomenon doll in culturological space has a deep relationship with the artistic tradition of toys in Ukraine. However, it can be argued that:

1. Interest in traditional folk dolls happening at a time when there is a need for knowledge about the traditions and culture.

2. Traditional doll as a carrier of ethnicity in contemporary culture is one of the important factors that shape patterns of national consciousness.

The main features of traditional puppets as a medium of ethnicity is:

- innocence, expressed in simple forms that indicate the refinement of taste and subtle mind Ukrainian;
- Communications traditions to create a doll with a specific ethno-social unit;
- touch with family traditions and rituals.

It should be noted that in the puppet craft a substitution of concepts, resulting in the filing of folk puppets of other ethnic groups as traditional Ukrainian folk dolls.

That is why the prospect of research is seen in the analysis of reconstructed forms and traditional dolls to familiarize the public with authentic traditional doll that is a carrier of national culture and ethnicity expression Ukrainian mentality. Introduction to traditional folk doll, promotion and classifying it as a real traditional Ukrainian national identity can store in today's globalization and multiculturalism.

Key words: traditional doll, ethnicity, culture, folk applied art, modern society.

УДК 78.03 (477.61)

Слухаєнко Владислав Олексійович,
здобувач

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ВИХОВНОЇ І ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНАЛЬНОГО ТЕАТРУ ДЛЯ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА

У статті розкриваються основні виховні й розвивальні завдання дитячого театру, важливість формування естетичного сприйняття театральної естетичної дійсності. Особливу увагу автор приділяє аналізу форм і завдань виховної роботи з молодим поколінням глядачів у сучасний період з урахуванням специфіки сприйняття дітьми та підлітками навколишньої реальності. Акцент зроблений також на формах роботи з виховання молоді, застосовуваних колективом Донецького обласного театру юного глядача в останнє десятиліття його діяльності.

Ключові слова: ТЮГ, театр для дітей та юнацтва, театральне мистецтво, естетичні потреби, ігрова діяльність.

Театр відіграє надзвичайно велику роль у формуванні духовних цінностей у дітей і підлітків, що особливо актуально в сучасну інформаційну добу співіснування в художньому просторі різних за своїм наповненням художніх явищ.

Проблема виховання молодого покоління засобами театру традиційно осмислювалася науковцями. Зокрема, один із важливих напрямків вивчення театральної діяльності пов'язаний з тим, що театр для дітей та юнацтва є специфічним соціальним закладом, що посідає особливе місце в системі ціннісного осягнення культури, зокрема культури національної, глядачем у системі комплексного формування особистості, її особистісних ідеалів і цінностей. Ця проблема є однією з ключових у наукових розвідках В. А. Асмуса, М.М. Бахтіна, І.Бестужева-Лади, В. С. Біблера, К. М.Вентцеля, Л. С. Виготського, А. А. Гусейнова, Ю. М. Давидова, А. Я. Зись, С. М. Іконникової, Л. Кольберга, І. С. Кона, Д. С. Лихачова, І. В. Малигіної, Е. С. Маркаряна, В. М. Межуєва, М. Мід, Ж. Піаже, Е.А. Покровського, В. О. Ремізова, А. Тойнбі, М. Херсковіца, Е. Еріксона. Наукові розвідки Н. М. Корнієнко, О. М. Семашка, Г. О. Товстоногова, Г. П. Юри, В. І. Немировича-Данченка розкривають проблему виховання особистості засобами театру.

Метою статті є аналіз основних напрямків діяльності сучасного театру юного глядача у формуванні естетичних потреб та цінностей. У зв'язку з цим досить важливою є проблема формування у молодого покоління певних ціннісних орієнтацій, що відбувається, зокрема, засобами дитячого театру. Комплексно це питання в українській науці висвітлювалося тільки в кандидатській дисертації В. М. Шахрай "Ціннісні орієнтації підлітків у діяльності дитячого театру" (2003), але тільки у зв'язку з діяльністю самодіяльних театрів. У цілому теоретичній проблемі формування цінностей, усталених ціннісних орієнтацій було присвячено дослідження в галузі психології, філософії, соціології, педагогіки.

Однак, попри наявність низки досить ґрунтовних досліджень виховного значення дитячого театру, не розкритими залишаються важливі аспекти, що стосуються конкретної виховної спрямованості діяльності керівництва ТЮГу для реалізації всього виховного та розвивального потенціалу цього типу театру, що й зумовлює напрямки дослідження цього феномену.